

Bitwa Warszawska Stulecie Zwycięstwa

niepodległa

Tekst: Michał Pacut, Aleksandra Bukowska
(Muzeum Wojska Polskiego)
Zabytki i fotografie dokumentalne
ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego
Fotografie zabytków: Jakub Kunicki, Maciej Skoczeń,
Dominik Wysokiński, Łukasz Gałeczki
(Muzeum Wojska Polskiego)

www.muzeumwp.pl

Korekta: Wioletta Kępka
(Biuro Programu "Niepodległa")
Redaktor prowadząca: Anna Bińkowska
(Biuro Programu "Niepodległa")
Grafika: OKO I UCHO
Koncepcja serii wystaw historycznych:
Biuro Programu "Niepodległa"

www.niepodlegla.gov.pl

Polskie formacje wojskowe w I wojnie światowej

W czasie I wojny światowej w armiach państw zaborczych walczyły ponad 4 miliony Polaków. Przed wybuchem wojny w Galicji powstały polskie organizacje o charakterze paramilitarnym. W sierpniu 1914 r. na teren Królestwa Polskiego, w celu wzniesienia antyrosyjskiego powstania, wkroczyła 1. Kompania Kadrowa i oddziały strzeleckie, dowodzone przez Józefa Piłsudskiego. W Wiedniu uzyskano zgodę na organizację Legionów Polskich, które u boku państw centralnych walczyły do 1917 r.

W. Kossak, Szarża pod Rokitną

Po drugiej stronie frontu, u boku Rosjan, sformowano Legion Puławski, który następnie przekształcono w Brygadę Strzelców Polskich. Po rewolucji lutowej 1917 r. obalającej carat, Polacy służyący dotychczas w armii rosyjskiej utworzyli trzy korpusy polskie. Trzecim ośrodkiem tworzenia polskich oddziałów była Francja. Już na początku wojny powstały tam dwie kompanie ochotników polskich, tzw. Bajorczycy, których wcielono do Legii Cudzoziemskiej. Po upadku caratu rząd francuski zgodził się na utworzenie autonomicznej Armii Polskiej, zwanej od kolorów mundurów Błękitną. Od października 1918 roku na jej czele stał gen. Józef Haller.

Mundur ułana 1. Pułku Ułanów Legionów Polskich

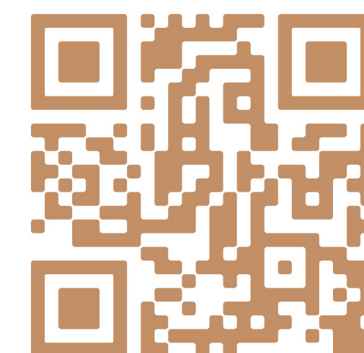
Odnaka pamiątkowa ukończenia Szkoły Oficerskiej Związku Walki Czynnej i Związku Strzeleckiego tzw. Parasol

Odnaka pamiątkowa I Korpusu Polskiego

Odnaka pamiątkowa Kompanii Bajorczyków

Ku niepodległości

Sprawa polska nie była kluczową kwestią dla walczących stron. Sytuację zmieniła przedłużająca się wojna i okupacja Królestwa Polskiego przez państwa centralne. Zdecydowały się one ogłosić manifest, zwany Aktem 5 listopada 1916 r., o utworzeniu z ziem polskich odebranych Rosji państwa samodzielnego z dziedziczną monarchią i konstytucyjnym ustrojem. Przełom przyniosła dopiero rewolucja w Rosji oraz program pokojowy prezydenta Stanów Zjednoczonych Woodrowa Wilsona z 8 stycznia 1918 r., wraz ze słynnym trzynastym punktem mówiącym o konieczności powstania niepodległego państwa polskiego.

Maciejówka

Odnaka pamiątkowa Polskiej Organizacji Wojskowej

Odnaka pamiątkowa Wypędzenie i rozbrojenie Niemców

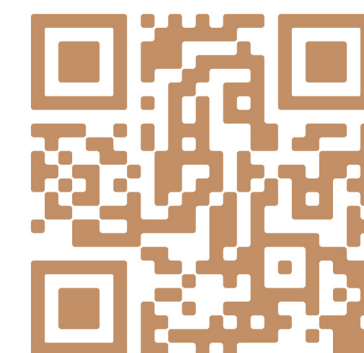

Odnaka pamiątkowa Rozbrojenie Niemców i Austriaków w Zagłębiu Dąbrowskim

W obliczu klęski Niemiec i rozpadu Austro-Węgier na ziemiach polskich zaczęły powstawać lokalne ośrodki władzy. 10 listopada 1918 r. do Warszawy przybył zwolniony z internowania w Magdeburgu Józef Piłsudski, któremu następnego dnia Rada Regencyjna przekazała władzę nad wojskiem. Kilkanaście dni później objął on urząd Naczelnika Państwa. Rozpoczęły się walki o granice. Wybuchł konflikt z Ukraińcami o Lwów i Galicję Wschodnią, a z Czechosłowacją o Śląsk Cieszyński. Przeciwko Niemcom w Poznaniu rozpoczęło się powstanie wielkopolskie, a na Górnym Śląsku pierwsze z trzech powstań śląskich. Największym zagrożeniem dla niepodległej Rzeczypospolitej okazała się jednak Rosja bolszewicka.

S. Bagieński, Rozbrajanie Niemców przed Główną Komendą na Placu Saskim w Warszawie

Wojna polsko-ukraińska

We Lwowie, gdzie Polacy stanowili większość mieszkańców, Ukraińcy proklamowali Zachodnioukraińską Republikę Ludową, obejmującą ziemie Galicji Wschodniej aż po rzekę San. Zbrojny konflikt wybuchł 1 listopada 1918 r. Ukraińcy, uprzedzając polskie działania, zajęli w tym dniu większość gmachów publicznych. Odpowiedzią ludności polskiej był spontaniczny opór. Rozpoczęły się walki uliczne. Znaczną część walczących Polaków stanowiła młodzież akademicka i gimnazjalna, nazwana „Orlętami Lwowskimi”. Wśród nich był m.in. czternastoletni Jurek Bitschan, syn Aleksandry Zagórskiej.

Odnazka pamiątkowa Krzyż obrony Lwowa

Odnazka pamiątkowa „Orlęta”

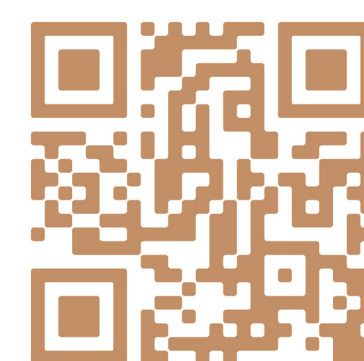

Ryngraf gen. Wacława Iwaszkiewicza

Pierwsze oddziały polskiej odsieczy przybyły 20 listopada 1918 r. Pozwoliło to na wyparcie Ukraińców z miasta. Walki trwały nadal w innych częściach Galicji, a sam Lwów był blokowany. Wiosną 1919 r. od Wołynia po Karpaty rozpoczęła się ofensywa przeciwko wojskom ukraińskim. W ciągu dwóch tygodni większa część Galicji Wschodniej została zajęta przez Wojsko Polskie. Po nieudanym ukraińskim kontruderzeniu Polacy podjęli kolejny atak, który doprowadził do opanowania Galicji Wschodniej aż po Zbrucz. Wojna polsko-ukraińska wygasła w lipcu 1919 r.

Polscy ochotnicy walczący o Lwów

Pierwsze walki z bolszewikami

Po podpisaniu zawieszenia broni 11 listopada 1918 r. Niemcy rozpoczęli ewakuację swych wojsk z okupowanych ziem dawnego Imperium Rosyjskiego. W ich miejsce zaczęła wkraczać Armia Czerwona, napotykając na swojej drodze oddziały polskie. Pierwsze starcie miało miejsce 14 lutego 1919 r. w rejonie miejscowości Mosty nad Niemnem. 16 kwietnia 1919 r. Polacy rozpoczęli tzw. operację wileńską, w wyniku której trzy dni później zdobyto Wilno, a następnie Baranowicze i Nowogródek. W sierpniu zajęto Mińsk, a miesiąc później oddziały polskie osiągnęły linię rzek Dźwiny i Berezyny. Na południu Front Wołyński dotarł do rzeki Słucz. Front Galicyjski przesunął o ok. 200 km na wschód. Dalsze natarcie zostało wstrzymane przez Polaków z względu na sytuację wewnętrzną w Rosji i prowadzone negocjacje pokojowe w Miklaszewiczach. W styczniu 1920 r. Polacy pomogli Łotyszom w zdobyciu Dyneburga.

Odnaka pamiątkowa Wilno Wielkanoc 1919

Jeńcy bolszewicy wzięci do niewoli w walkach pod Dyneburgiem

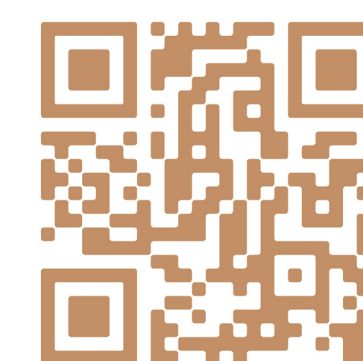
Odnaka pamiątkowa Dywizji Podlaskiej

Odnaka pamiątkowa Frontu Litewsko-Białoruskiego

Patrol 11. Pułk Ułanów

Stulecie Muzeum Wojska Polskiego

22 kwietnia 1920 r., w przededniu wyprawy kijowskiej, Naczelnny Wódz Józef Piłsudski wydał dekret, którym powołał do życia Muzeum Wojska. Według słów Marszałka instytucja ta będąc świątynią oręża polskiego i skarbnicą nieśmiertelnego ducha rycerskiego służyć będzie jednocześnie ku naukowemu pogłębieniu i rozwojowi wszystkich gałęzi wiedzy wojskowej. Organizatorem i pierwszym dyrektorem placówki był historyk wojskowości polskiej i artysta malarz płk Bronisław Gembarzewski. W czasie II wojny światowej część zbiorów uległa grabieży i zniszczeniu. Po 1945 r. rozpoczęła się akcja poszukiwań i rewindykacji. Mimo trudnych warunków, Muzeum Wojska Polskiego – jako pierwsze w zniszczonej Warszawie – zostało otwarte dla zwiedzających już 17 stycznia 1946 r.

W. Kossak, Plakat propagandowy Muzeum Wojska

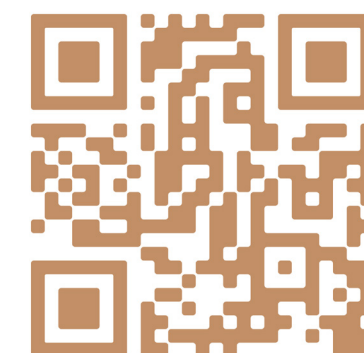

Pułkownik Bronisław Gembarzewski, pierwszy dyrektor Muzeum Wojska

W roku 2020 instytucja obchodzi setną rocznicę powstania. Obecnie w Muzeum znajduje się ok. 300 tys. eksponatów. Poza główną siedzibą, MWP posiada oddziały: Muzeum Polskiej Techniki Wojskowej, Muzeum Katyńskie Oddział Martyrologiczny i Muzeum Broni Pancernej w Poznaniu. Ponadto przygotowuje się do otwarcia nowej placówki – Muzeum Bitwy Warszawskiej w Ossowie. Prowadzone są również prace budowlane na terenie Cytadeli Warszawskiej, gdzie powstaje nowa siedziba Muzeum Wojska Polskiego.

Fragment ekspozycji w pierwszej siedzibie na ul. Podwale 15

Wyprawa kijowska

Wiosną 1920 r. Wódz Naczelny Józef Piłsudski, chcąc uprzędzić działania sowieckie, rozpoczął przygotowania do ofensywy na Ukrainie. Celem wojskowym towarzyszył cel polityczny – stworzenie niepodległej Ukrainy. Zawarto sojusz z Ukraińską Republiką Ludową, na której czele stał Symon Petlura. Wojska polskie rozpoczęły ofensywę 25 kwietnia 1920 r. W kierunku Dniepru ruszyło 9 dywizji piechoty i 4 brygady jazdy, wspierane przez 2 dywizje ukraińskie. Oddziały bolszewickie nie przyjęły walki, tylko pośpiesznie wycofały się na wschód, oddając stolicę Ukrainy – Kijów. Polacy wkroczyli do opuszczonego miasta 7 maja 1920 r. Na ulicach Kijowa 9 maja odbyła się uroczysta defilada. 26 maja 1920 r. bolszewicy rozpoczęli kontrofensywę. 5 czerwca 1. Armia Konna, dowodzona przez Siemiona Budionnego, przerwała front na styku dwóch polskich armii pod Samhorodkiem. Polacy, chcąc uniknąć okrążenia, po blisko 20 dniach opuścili Kijów.

Armata wz. 1897 kal. 75 mm

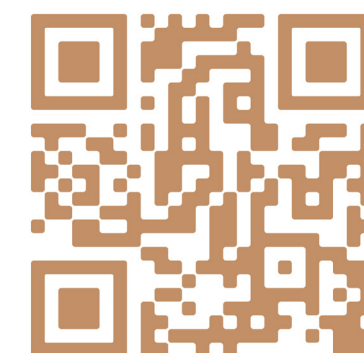
Defilada Wojska Polskiego w Kijowie na ulicy Włodzimierskiej Wielkiej

Armata wz. 1897 kal 75 mm na stanowisku ogniowym pod Kijowem

M. Wisznicki, Szarża pod Wołodarką 29 V 1920

Rosja bolszewicka a Polska

W marcu 1917 r. został obalony carat, a na jesieni władzę w Rosji w wyniku przewrotu, znanego jako rewolucja październikowa, przejęli bolszewicy. W rok później, kosztem dużych strat terytorialnych, zawarli oni separatystyczny pokój z państwami centralnymi. Celem bolszewików, oprócz utrzymania władzy w kraju ogarniętym wojną domową, było odzyskanie utraconych ziem i przeniesienie płomienia rewolucji na zachód Europy. W walce przeciw bolszewikom wystąpili tzw. biali, wśród których byli zarówno zwolennicy powrotu caratu, jaki i ustroju republikańskiego. Wsparcia białym udzieliły wojska Ententy. Do wiosny 1920 r. bolszewicy zdołali wyprzeć przeciwników i pobić główne siły białych generałów. Następnym celem była rozprawa z – jak głosili w propagandzie – „Pańską Polską”.

Bolszewicki plakat propagandowy, *Komu służysz żołnierzu spod znaku Orła Białego*

Bolszewicki plakat propagandowy, *Proletariusze wszystkich krajów łączcie się*
Niech żyje Polska Socjalistyczna Republika Rad!

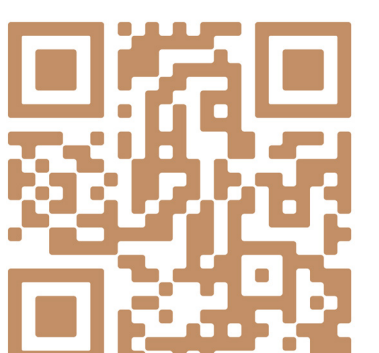
Pierwsza ofensywa bolszewicka na Białorusi, rozpoczęta 14 maja 1920 r., została powstrzymana przez Polaków. Jednak kolejne uderzenie, z 4 lipca, przełamało polski front. Natarcie wojsk sowieckich udało się powstrzymać dopiero nad Wisłą. Na zajętych terenach bolszewicy inicjowali tworzenie komitetów rewolucyjnych. 30 lipca w Białymstoku ogłoszono powstanie Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski. Jego program polityczno-społeczny, który próbowano wprowadzać metodami bolszewickimi, nie zyskał szerokiego poparcia ludności. Obie strony, obok działań militarnych, prowadziły również wojnę propagandową, głównie poprzez plakaty, gazetki i ulotki, szeroko dystrybuowane nie tylko w okolicach frontu.

Bolszewicki plakat propagandowy, *Bohaterowie na Warszawę*

Budionnówka żołnierza Armii Czerwonej

Osiemnasta decydująca bitwa w dziejach świata

W lipcu 1920 r. dowodzony przez Michaiła Tuchaczewskiego bolszewicki Front Zachodni rozpoczął na Białorusi ofensywę, która dotarła w połowie sierpnia do Wisły. Plan bolszewików zakładał, że 12 sierpnia zajmą Warszawę, co miało być ważnym etapem w dalszej ekspansji rewolucji. Przygotowując się do obrony, naczelne dowództwo polskie postanowiło na przedpolach stolicy związać walką atakującego wroga, a na skrzydłach wyprowadzić kontruderzenia pozwalające pobić i okrążyć nieprzyjaciela. Walki na przedmościu Warszawy rozpoczęły się 13 sierpnia. Stolicy broniła 1. Armia gen. Franciszka Latinika. Szczególnie krwawe boje prowadzono o Radzymin, który kilkakrotnie przechodził z rąk do rąk. Operująca na północ od stolicy 5. Armia gen. Władysława Sikorskiego już 14 sierpnia rozpoczęła znaną Wkry atak na trzykrotnie silniejsze oddziały przeciwnika, uniemożliwiając im sforsowanie Wisły i wyjście na tyły wojsk polskich.

Ciężki karabin maszynowy na stanowisku ogniowym

Polski plakat propagandowy. Wstąp do wojska. Broń ojczyzny

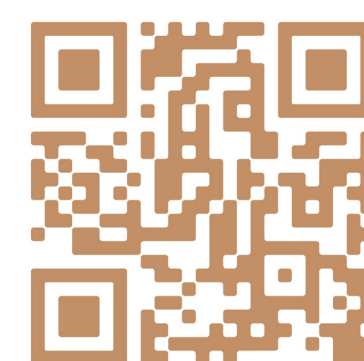
Krzyż Walecznych ustanowiony rozporządzeniem Rady Obrony Państwa z 11 sierpnia 1920 r.

Rankiem 16 sierpnia znaną Wieprza wyruszyła pod osobistym dowództwem Józefa Piłsudskiego tzw. Grupa Manewrowa, która szybko rozbiła sowiecką Grupę Mozyrską i 16. Armię, a następnie wyszła na tyły oddziałów bolszewickich atakujących stolicę. Manewr ten przeszedł do historii jako kontruderzenie znaną Wieprza. Na północ od Warszawy Sowieci próbowali opanować przeprawy przez Wisłę w Płocku i Włocławku, lecz zostali odparci. Armia Czerwona rozpoczęła bezładny odwrót. Szczególne znaczenie dla polskiego zwycięstwa miało złamanie bolszewickich szyfrów radiowych. Na przełomie sierpnia i września 1919 roku porucznik Jan Kowalewski, wywodzący się z armii rosyjskiej, złamał jeden z ich kodów. Informacje zdobyte dzięki radiowywiadowi pozwalały marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu na wgląd w zamiary wroga i podejmowanie ryzykownych strategicznie decyzji. W czasie Bitwy Warszawskiej rozpoczęto zagłuszanie radiostacji sowieckich, nadając na ich częstotliwości tekst Biblii. Bitwa Warszawska zakończyła się 25 sierpnia zdecydowanym polskim zwycięstwem.

**JEDNO DZIŚ TYLKO ZASZCZYTNE MIEJSCE - FRONT.
CZY TEN KTÓREGO KOCHASZ JUŻ TAM JEST?**

Kto ten plakat niszczy lub zdziera, kto pozwala aby leżał nienaklejony, ten łączy się z wrogiem.

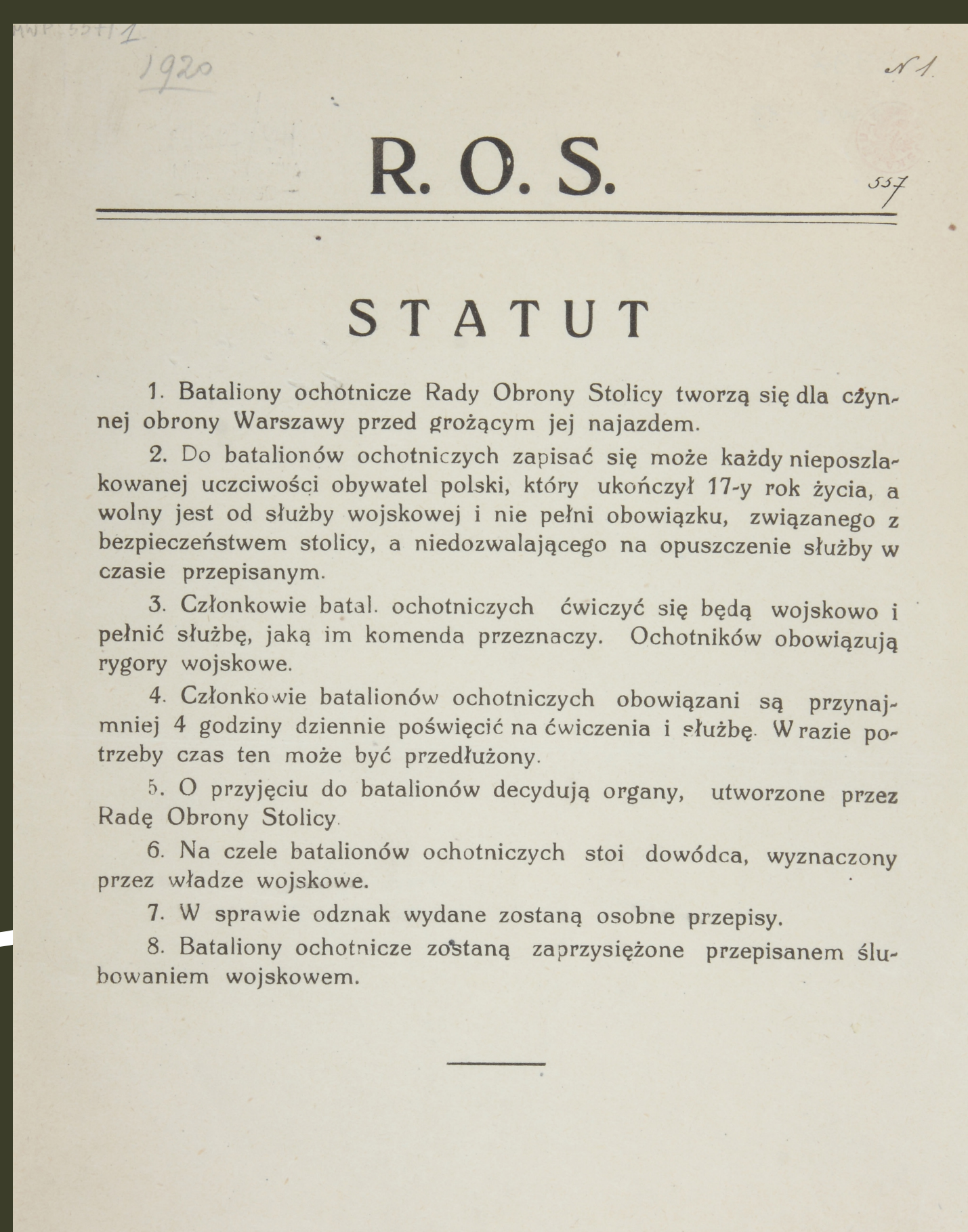
Polski afisz propagandowy. Jedno dziś tylko zaszczytne miejsce - front. Czy ten którego kochasz już tam jest?

Bitwa Warszawska

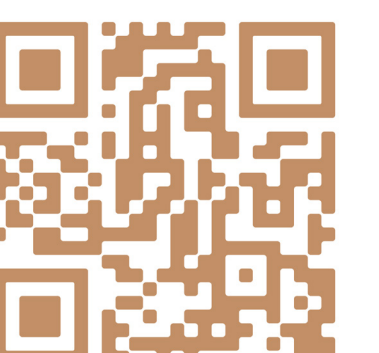
Bitwa pod Warszawą 15 sierpnia 1920 r. wykreślona przez kpt. Janusza Chodeckiego

Statut batalionów Rady Obrony Stolicy

Odnznaka pamiątkowa Rady Obrony Stolicy

Naczelny Wódz Józef Piłsudski (1867-1935)

Józef Piłsudski jest uznawany za jednego z twórców odrodzonej Rzeczypospolitej – tzw. ojców Niepodległości. Chcąc uhonorować jego wkład w odzyskanie niepodległości już 26 lutego 1920 r. Ogólna Komisja Weryfikacyjna przyjęła uchwałę, aby w dowód czci i hołdu dla Wodza Naczelnego zwrócić się do Niego z prośbą o przyjęcie Najwyższej Godności Wojskowej, stopnia Pierwszego Marszałka Polski. W czasie wojny polsko-bolszewickiej Józef Piłsudski jako Naczelny Wódz bezpośrednio dowodził zdobyciem Wilna w kwietniu 1919 r. i wyprawą kijowską. Był głównym twórcą planu powstrzymania Armii Czerwonej pod Warszawą i kontruderzenia znad Wieprza, które poprowadził osobiście. Dowodził również w bitwie niemeńskiej, która zadała ostateczny cios bolszewikom. Po zwycięstwie, 14 listopada 1920 r. na Placu Zamkowym w Warszawie, Józef Piłsudski otrzymał buławę marszałkowską z rąk jednego z najmłodszych kawalerów Orderu Wojennego Virtuti Militari, kaprała Jana Żywka.

Józef Piłsudski z Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari

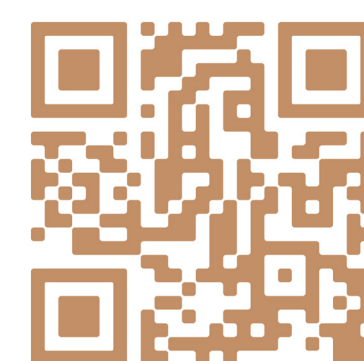
Naczelny Wódz marszałek Józef Piłsudski i dowódca 4. Armii gen. Leonard Skierski w Dęblinie 13-16 sierpnia 1920 r.

Czapka i kurtka marszałka Józefa Piłsudskiego

Polski plakat propagandowy, *Do bronii! Wstępujcie do Wojska Polskiego*

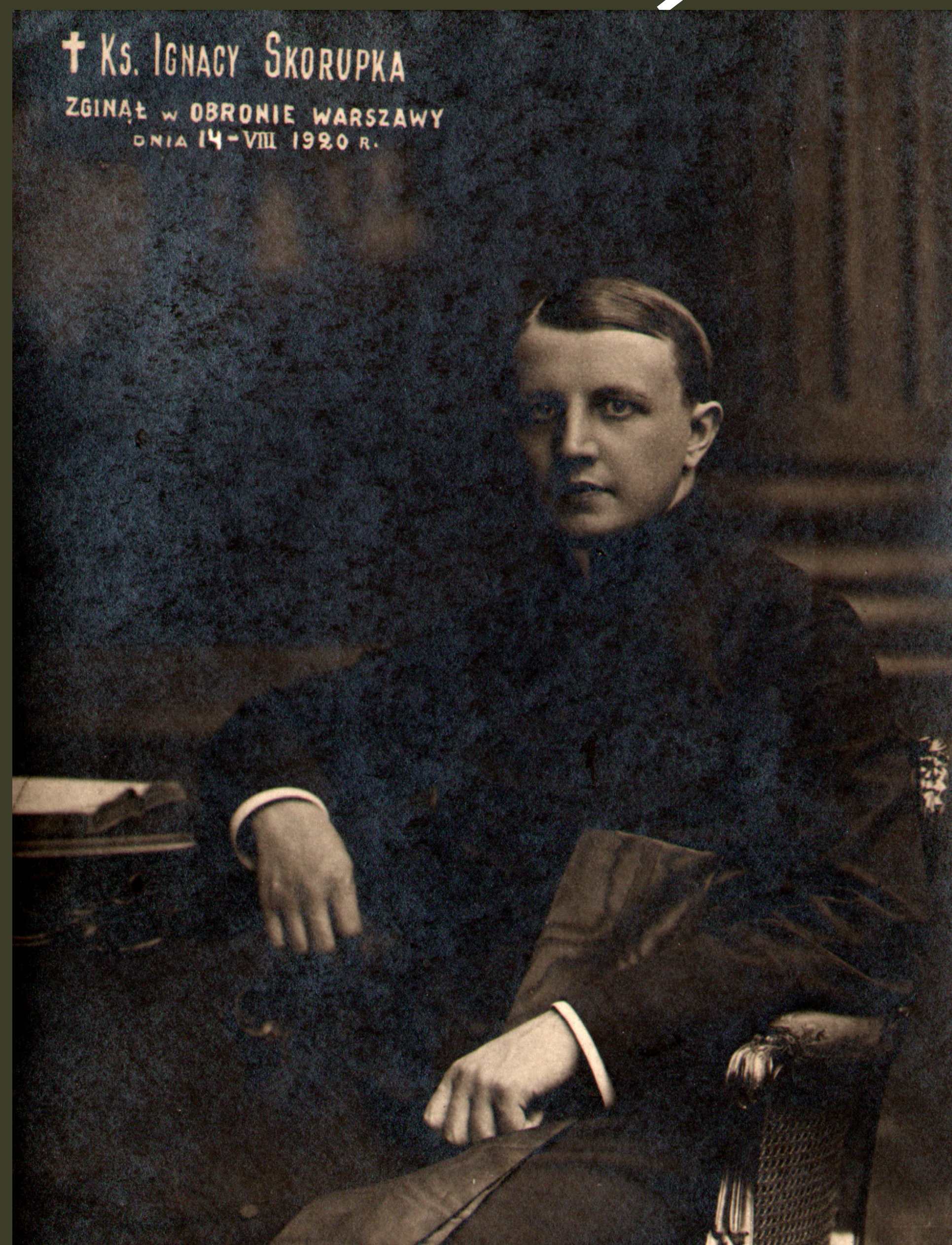

Ksiądz Ignacy Skorupka (1893-1920)

Symbolem Bitwy Warszawskiej jest ksiądz Ignacy Skorupka. Urodził się on 31 lipca 1893 r. w Warszawie. W wieku 16 lat wstąpił do warszawskiego seminarium, w 1914 r. został skierowany do Cesarskiej Rzymskokatolickiej Akademii Duchowej w Piotrogradzie, gdzie dwa lata później otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1917-1918 był proboszczem parafii w Bogorodsku pod Moskwą, następnie parafii w Klińcach w guberni czernichowskiej, gdzie opiekował się polskimi uchodźcami. W sierpniu 1918 r. wrócił do Polski, a we wrześniu został skierowany, jako wikary, do parafii Przemienienia Pańskiego w Łodzi. Rok później objął stanowisko notariusza i archiwisty Kurii Metropolitalnej Warszawskiej.

Czapka maciejówka ks. Ignacego Skorupki

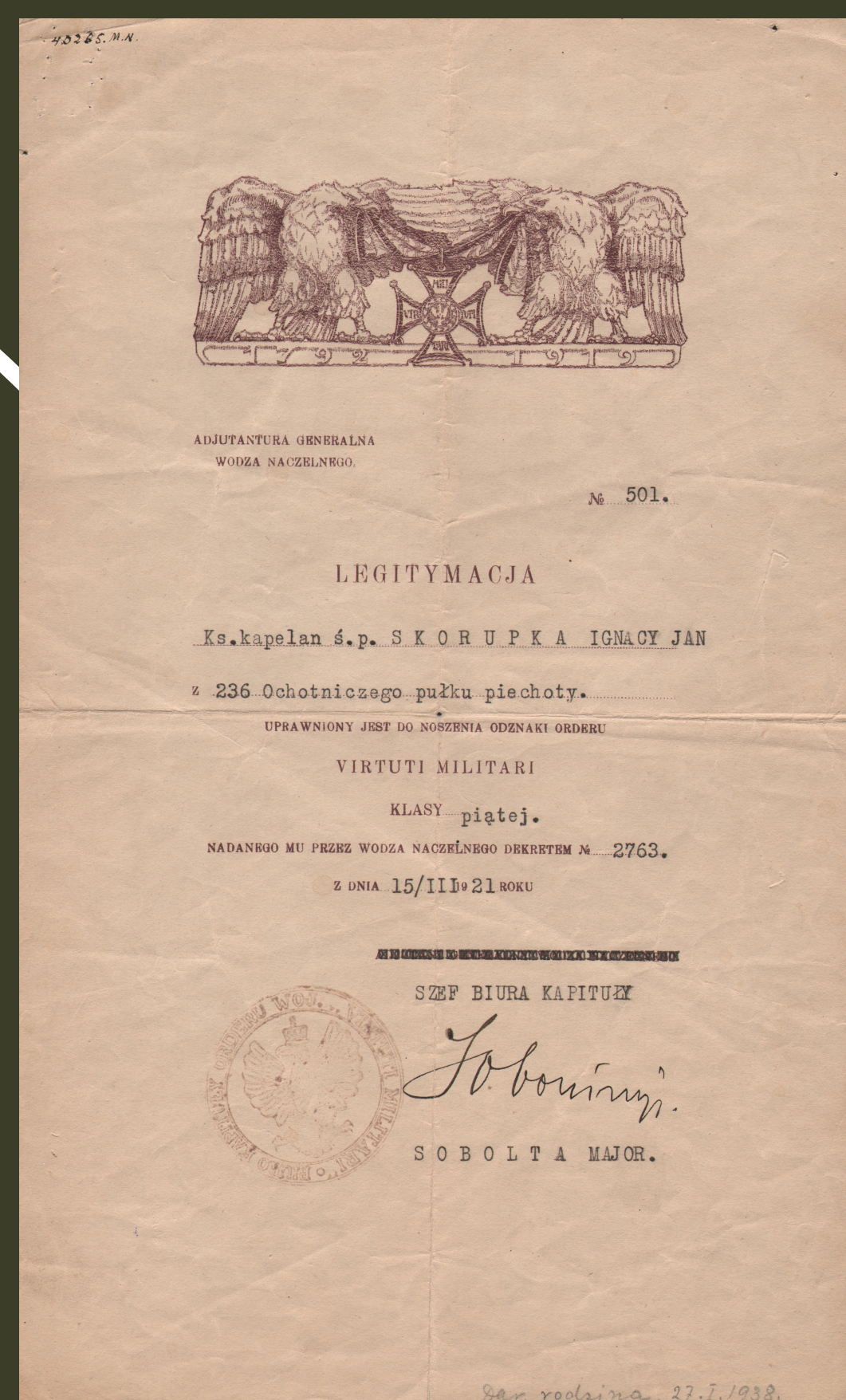

Fotografia ks. Ignacego Skorupki

W lipcu 1920 r. wystąpił do władz kościelnych z prośbą o zgodę na objęcie funkcji kapelana wojskowego, dopiero interwencja biskupa polowego ks. Stanisława Galla pozwoliła mu pełnić posługę duszpasterską w praskim garnizonie. W pierwszych dniach sierpnia, na własną prośbę, został kapelanem lotnym tworzonego I. batalionu 236. Ochotniczego Pułku Piechoty. Jednostka składała się głównie z gimnazjalistów i studentów. Razem z tym oddziałem 13 sierpnia ksiądz Skorupka wymaszerował na front. Następnego dnia w rejonie Ossowa zginął od postrzału w głowę, kiedy pochylony nad ciężko rannym żołnierzem, udzielał mu ostatniego namaszczenia. Pogrzeb ks. Skorupki stał się wielką manifestacją patriotyczną, a jego trumna została udekorowana Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari.

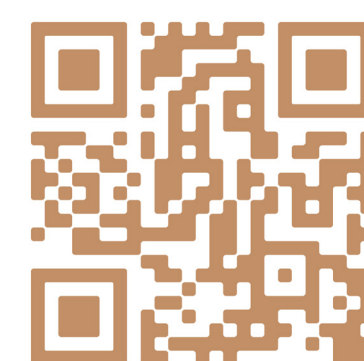
Stuła ks. Ignacego Skorupki

Legitymacja Krzyża Srebrnego Orderu Virtuti Militari ks. Ignacego Skorupki

Krzyż Srebrny Orderu Virtuti Militari ks. Ignacego Skorupki

Ochotnicy

W lipcu 1920 r., w obliczu najazdu bolszewickiego, powołano do życia Radę Obrony Państwa. Wydała ona odezwę o utworzeniu Armii Ochotniczej. Na dowódcę nowej formacji wyznaczony został gen. Józef Haller. Rozpoczęto szeroko zakrojoną akcję propagandową, która przyniosła zamierzony efekt. Od lipca do września 1920 r. wstąpiło ochotniczo do wojska ok. 105 tys. ludzi. Przyjmowano mężczyzn w wieku od 17 do 42 lat. Wstępujący w szeregi nie tworzyli nowych oddziałów, lecz byli kierowani do już istniejących jednostek, w których starano się wykorzystać ich entuzjazm i patriotyzm w celu wzmocnienia morale. W gorących tygodniach lata 1920 r. utworzono Dywizję Ochotniczą, która wzięła udział w walkach nad Wkrą i bitwie nad Niemnem. Elementem wyróżniającym żołnierzy - ochotników była biało-czerwona rozeta, a ci, którzy przesłużyli na froncie co najmniej trzy miesiące otrzymywali odznakę honorową-orła z wytłoczonymi literami AO na tarczy amazońki.

Rogatywka kaprała Stanisława Podymowskiego z rozetą ochotników

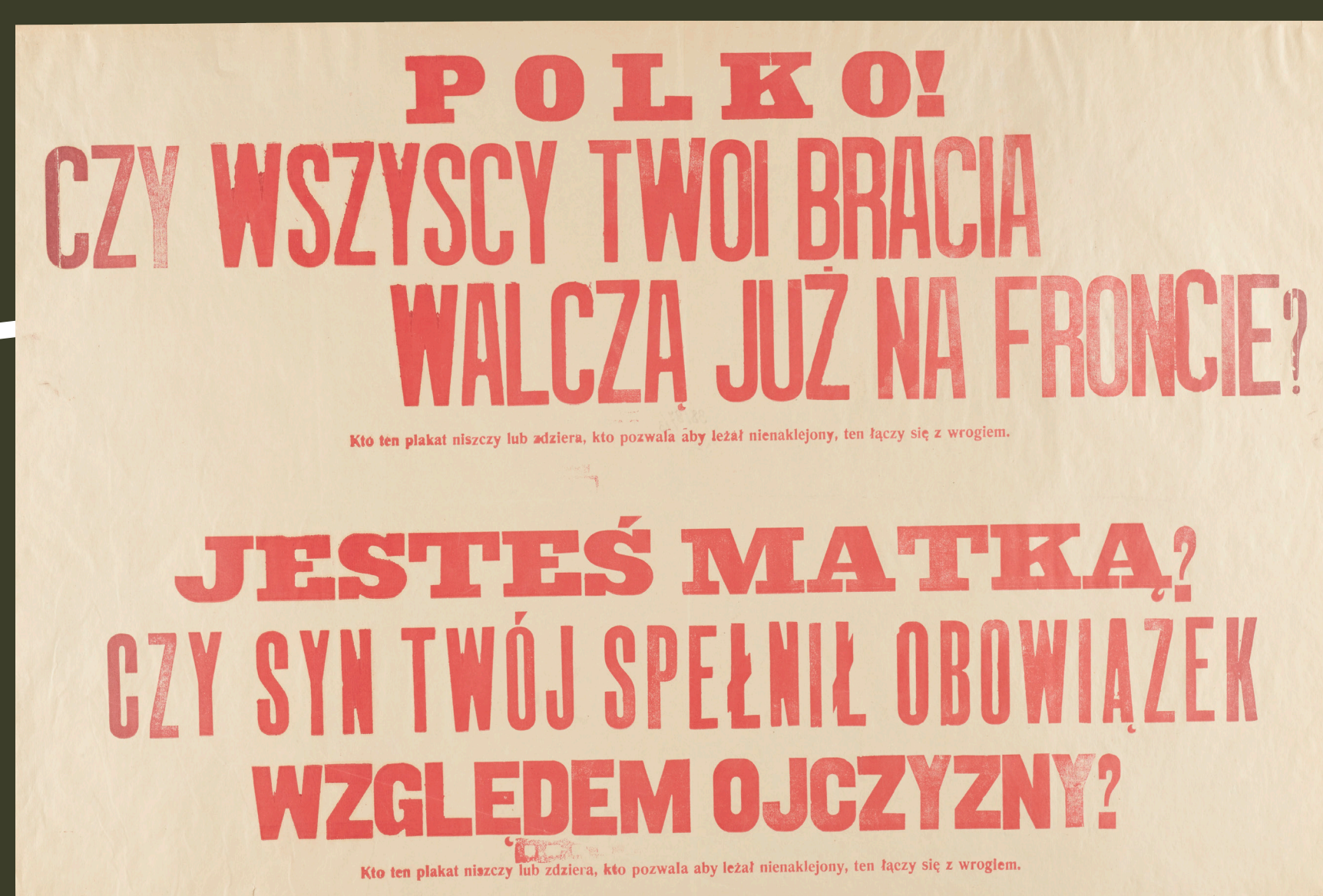
Krzyż Armii Ochotniczej piechota

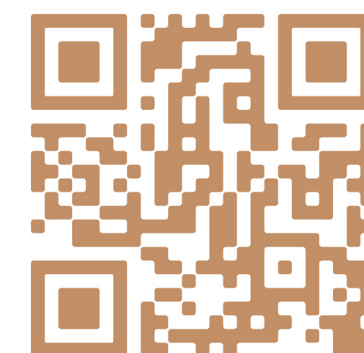
Orzeł - odznaka honorowa dla ochotników

Mundur żołnierza Armii Ochotniczej

Polski afisz propagandowy, Polko! Czy wszyscy twoi bracia walczą już na froncie?

Ochotniczki

Kobiety wzięły aktywny udział w walce o granice odrodzonej Rzeczypospolitej. W listopadzie 1918 r. walczyły w obronie Lwowa. Oddział kobiecy został początkowo włączony do Miejskiej Straży Obywatelskiej, a w grudniu przemianowano go na Ochotniczą Legię Kobiet. Inicjatorką tworzenia formacji kobiecych i pierwszą komendantką była Aleksandra Zagórska, która wcześniej – podobnie jak druga żona Józefa Piłsudskiego Aleksandra Szczerbińska – walczyła w organizacji bojowej PPS, a w Legionach Polskich dowodziła kobiecą organizacją wywiadowczą. Warto też nadmienić, że jej adiutantką była Stanisława Filipina Paleolog, która kilka lat później, w 1925 roku, wprowadziła kobiety w szeregi polskiej policji.

Legitymacja kpt. Ludwika Wystouch-Zawadzkiej

Rogatywka garnizonowa kpt. Ludwika Wystouch-Zawadzkiej

Kobiecy oddział sformowano w Wilnie w kwietniu 1919 r. W następnym roku wziął on udział w walkach o miasto z bolszewikami. W Warszawie w lipcu 1920 r. powstał kobiecy batalion liniowy. Oddziały OLK utworzono też w Krakowie, Poznaniu i na Pomorzu. Najczęściej były kierowane do służby wartowniczej i konwojowej. Kobiety wykonywały zadania pomocnicze związane z łącznością, intendenturą i służbą sanitarną, choć niektóre walczyły również z bronią w ręku. Ogółem przez oddziały Ochotniczej Legii Kobiet przeszło ok. 10 tys. Polek, a w okresie największego rozwoju OLK liczyła ok. 2500 ochotniczek.

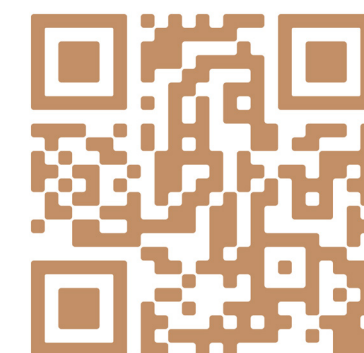
Oddział Ochotniczej Legii Kobiet Warszawa lata 1920-1921

Legitymacja odznaki pamiątkowej „Za trud ofiarny” Ochotniczej Legii Kobiet ochotniczki Marii Kryskiej

Odznaka pamiątkowa „Za trud ofiarny” Ochotniczej Legii Kobiet

Bitwa Lwowska

Głównym celem bolszewickiego Frontu Południowo-Zachodniego, było zdobycie Lwowa, a następnie przekroczenie Karpat i marsz na Węgry i Austrię. W sierpniu postawiono przed nim nowe zadanie: miał wesprzeć nacierające na Warszawę oddziały Tuchaczewskiego. Nie doszło do tego z powodu oporu komisarza politycznego frontu, Józefa Stalina, który za wszelką cenę chciał zdobyć Lwów. 17 sierpnia 1920 r. rozegrała się bitwa pod Zadwórzem, w której batalion kpt. Bolesława Zajączkowskiego, liczący 330 ochotników, odparł sześciokrotnie ataki 6. Dywizji Kawalerii Armii Konnej. Ostatecznie batalion został rozbity; poległo 318 Polaków, a dowódca popełnił samobójstwo. Bój ten nazywany jest Polskimi Termopilami. Udział w opóźnianiu postępów wrogiej kawalerii mieli też lotnicy, w tym amerykańscy ochotniczy walczący w 7. Eskadrze Myśliwskiej im. Tadeusza Kościuszki. Wśród nich, co ciekawe, był między innymi Merian C. Cooper, późniejszy twórca słynnego „King Konga” i laureat Oscara.

S. Kaczor Batowski, *Bitwa pod Zadwórzem*

Po trzech dniach konarmia ruszyła w kierunku Warszawy i pod koniec sierpnia dotarła pod Zamość, broniona wspólnie przez Ukraińców i Polaków. 31 sierpnia doszło pod Komarowem do największej bitwy kawaleryjskiej XX w. W jej wyniku Budionny został pobity i zmuszony do odwrotu za Bug. W połowie września, broniąca Lwowa polska 6. Armia, rozpoczęła działania zaczepne i odrzuciła nieprzyjaciela za Zbrucz.

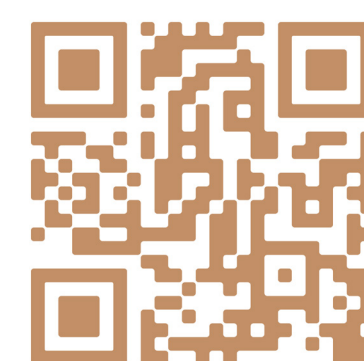
Kurtka ułana 14. pułku ułanów jazłowieckich

Odnazka pamiątkowa 7. Eskadry Myśliwskiej im. Tadeusza Kościuszki

Krzyż Armii Ochotniczej kawaleria

Bitwa nad Niemnem

W końcu sierpnia, rozbici pod Warszawą bolszewicy, zorganizowali pozycje obronne wzdłuż rzek Niemen, Szczara i Świsłocz. Rozpoczęli przygotowania do nowego uderzenia. Naczelny Wódz marszałek Józef Piłsudski postanowił uprzedzić atak. 20 września 1920 r. dwie polskie dywizje piechoty uderzyły na Grodno. Był to jedynie atak pozorowany, mający na celu ściągnięcie sowieckich odwodów do tego rejonu. Po dwóch dniach Grupa Manewrowa, w sile dwóch dywizji piechoty i dwóch brygad jazdy, rozpoczęła działania. Jej zadaniem było okrążenie od północy oddziałów nieprzyjaciela. Wkroczyła ona na teren kontrolowany przez wojska litewskie, aby przez Druskienniki dotrzeć do znajdującej się na tyłach ugrupowania sowieckiego Lidy.

Lewa strona sztandaru 205. Ochotniczego Pułku Piechoty im. Jana Kilińskiego

Prawa strona sztandaru 205. Ochotniczego Pułku Piechoty im. Jana Kilińskiego

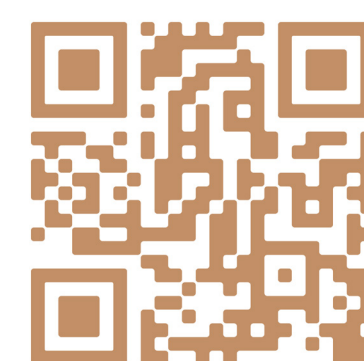
Tymczasem 23 września na prawym skrzydle kolejne jednostki polskie zaatakowały Wołkowysk. Aby powstrzymać zbliżających się do Lidy Polaków, dowództwo Armii Czerwonej skierowało do walki dwie dywizje piechoty. 27-28 września doszło do ciężkich starć o Krwawy Bór. Siłom polskim, pomimo dużych strat, udało się rozbić sztab sowieckiej 3. Armii. Bolszewicy, całkowicie zaskoczeni, cofnęli się pośpiesznie w kierunku Lidy, próbując jeszcze wykonać kontruderzenie, jednak Grupa Manewrowa zdołała odrzucić atakującego nieprzyjaciela, a 28 września ostatecznie zdobyła miasto. Cofające się spod Grodna oddziały sowieckie, mimo wielokrotnych natarć nie zdołały przebić się na wschód. Wojsko Polskie, w pościgu za przeciwnikiem, 12 października opanowało Mołodeczno, a 14 października Mińsk.

Gen. Edward Rydz Śmigły w otoczeniu oficerów sztabu 2. Armii

Krzyż Armii Ochotniczej artylerii

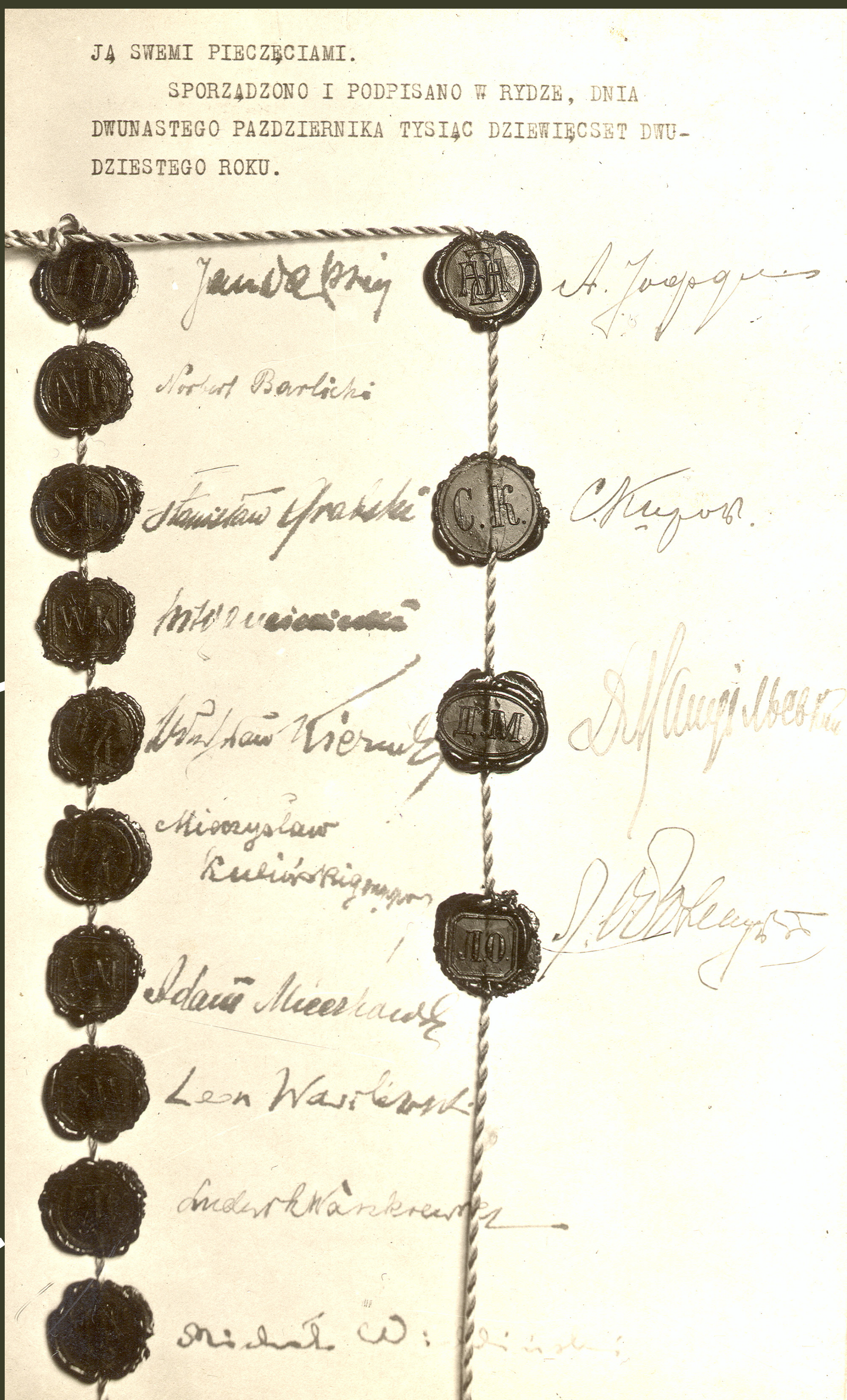
Traktat ryski

Pierwsze negocjacje polsko-bolszewickie prowadzono już w 1919 r. w Mikaszewiczach, lecz nie przyniosły one rezultatów. W sierpniu 1920 r., w czasie Bitwy Warszawskiej, strona sowiecka przedstawiła Polakom warunki, których przyjęcie faktycznie rozbroiłoby Polskę i pozbawiłoby ją suwerenności. Kolejne sukcesy Wojska Polskiego w walkach z Armią Czerwoną wzmacniały polską stronę w negocjacjach prowadzonych od 21 września 1920 r. w Rydze. Jedną z pierwszych decyzji rokowań było wykluczenie z obrad delegacji Ukrainy, sprzymierzonej z Polską. 12 października 1920 r. podpisano zawieszenie broni, które zaczęło obowiązywać od 18 października.

Rozmowy pokojowe w Rydze

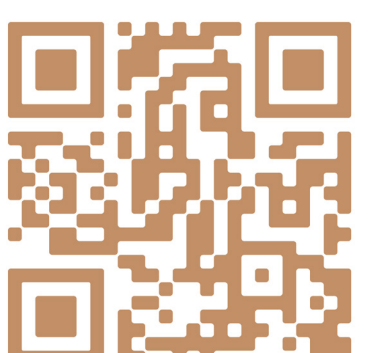
Traktat pokojowy zawarto 18 marca 1921 r. Ustalono w nim wschodnią granicę Polski wzdłuż rzek: Dźwina, Słucz, Zbrucz i Dniestr. Ponadto, Rosja Sowiecka miała wypłacić odszkodowanie w wysokości 30 mln rubli w złocie za udział ziem polskich w gospodarce Rosji przed I wojną światową. Tego punktu strona sowiecka nigdy jednak nie wypełniła. Przyjęto zasady repatriacji ludności, w wyniku której wróciło do ojczyzny ok. miliona Polaków.

Pieczęcie i podpisy pod dokumentem rozejmu zawartego 12 października 1920 r.

Mapa Polski z 1922 r.

Trofea z wojny polsko-bolszewickiej

Mianem trofeów wojennych określa się łupy zdobyte na nieprzyjacielu w czasie wojny. Do najcenniejszej kategorii należą sztandary, chorągwie i proporce, których zdobycie ma wymiar symboliczny. W wojnie polsko-bolszewickiej Wojsko Polskie zdobyło ponad 50 sztandarów wroga. Zostały one przekazane do zbiorów Muzeum Wojska. Jednak na początku lat 50. XX w. decyzją Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego oddano je do ZSRS. W okresie międzywojennym sporządzano dokumentację rysunkową bolszewickich sztandarów, która zachowała się do dzisiaj. W zbiorach Muzeum Wojska Polskiego znajduje się tylko jeden ze zdobytych sztandarów, 101. Pułku Strzeleckiego Armii Czerwonej, który udało się ukryć podobnie jak banderę Flotylli Dnieprzańskiej, zdobytą pod Czarnobyłem w kwietniu 1920 r.

Sztandar 101. Pułku Strzeleckiego Armii Czerwonej zdobyty w czasie Bitwy Warszawskiej

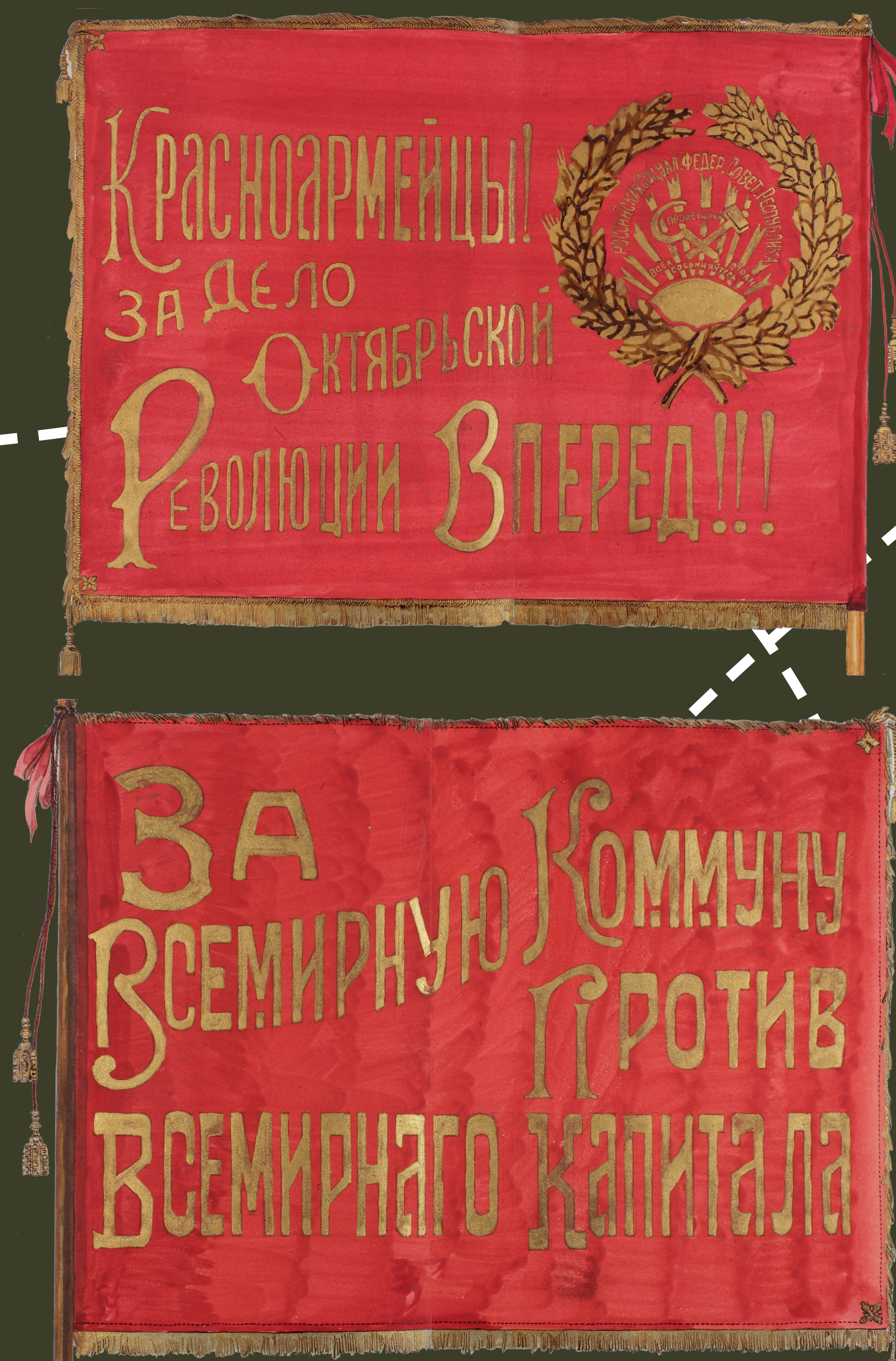

Sala z trofeami z wojny polsko bolszewickiej w latach 20-tych XX w. w siedzibie Muzeum na ul. Podwale

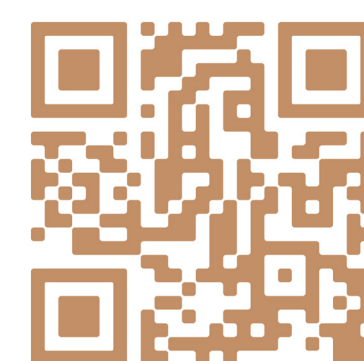
W zbiorach muzealnych zachowała się również kurtka mundurowa dowódcy 152. pułku strzeleckiego Armii Czerwonej, zdobyta pod Okrzeją podczas kontrofensywy znad Wieprza oraz budionnówka – charakterystyczna szpiczasta czapka z czerwoną gwiazdą, zdobyta na bolszewickim kawalerzyście nad rzeką Słucz.

Kurtka dowódcy 152. pułku strzeleckiego Armii Czerwonej zdobyta pod Okrzeją w sierpniu 1920 r.

Rysunki chorągwi 48. pułku strzeleckiego Armii Czerwonej zdobytej w czasie wojny polsko-bolszewickiej

Rewindykacje

Jednym z postanowień traktatu ryskiego był zwrot Polsce dóbr kultury, wywiezionych w okresie rozbiorów, a znajdujących się w Rosji Sowieckiej. Rewindykacje prowadzone były w latach 1922-1928 r. Akcją tą kierowały Państwowe Zbiory Sztuki, które następnie przekazywały odzyskane zabytki do muzeów i rezydencji państwowych. Spośród ponad 500 zabytków, związanych z historią militarną, 381 muzealiów trafiło do zbiorów Muzeum Wojska. Wśród odzyskanych z ZSRS przedmiotów były sztandary, chorągwie i pamiątki z czasów powstań narodowych, lufy dział z okresu od XVI do XIX w, elementy umundurowania i broni z czasów Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego. Jedną z najcenniejszych pamiątek pozyskanych w wyniku rewindykacji jest pałasz gen. Henryka Dembińskiego, bohatera powstania listopadowego 1830 r. Otrzymał go on od podkomendnych, a po klęsce powstania broń trafiła w ręce feldmarszałka Iwana Paskiewicza.

Czapka powstania styczniowego z kokardą i orłem z oddziału Romana Rogińskiego, rewindykowana w 1928 r. ze Związku Sowieckiego

Frak wicemundurowy paradny gen. Wincentego Krasińskiego, rewindykowany w 1928 r. ze Związku Sowieckiego

Pałasz generała Henryka Dembińskiego, rewindykowany w 1928 r. ze Związku Sowieckiego

